

УДК 332.2:664.1

Пріб К. А.,
д. е. н., професор,
професор кафедри менеджменту,
Інститут підготовки кадрів державної служби
зайнятості України, м. Київ

РОЛЬ ПРОГРАМ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ В ЕФЕКТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ЦУКРОБУРЯКОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ

В статті розкрито підходи до запровадження програм стабілізації та розвитку і їх ролі в ефективному управлінні цукробуряковим виробництвом. Проаналізовано стан і динаміку роботи цукробурякового підкомплексу. Встановлено, що вирощування цукрових буряків в останні півтора-два десятиліття характеризується деякою інтенсифікацією, за якої скорочення посівних площ компенсується підвищенням врожайності та цукристості буряків. Виявлено, що наявні природно-кліматичні резерви й досі не реалізовано повною мірою. Вирішення нагальних проблем цукробурякового виробництва потребує підвищення ефективності управління на засадах запровадження спеціальних програм стабілізації та розвитку.

Ключові слова: цукробурякове виробництво, управління, програми стабілізації, програми розвитку, регулюючі заходи.

РОЛЬ ПРОГРАММ СТАБИЛИЗАЦИИ И РАЗВИТИЯ В ЭФФЕКТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ СВЕКЛОСАХАРНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

Пріб Е. А.

В статье раскрыты подходы к внедрению программ стабилизации и развития и показана их роли в эффективном управлении свеклосахарным производством. Проанализировано состояние и динамика работы свеклосахарного подкомплекса. Установлено, что выращивание сахарной свеклы в последние полтора-два десятилетия характеризуется некоторой интенсификацией, при которой сокращения посевных площадей компенсируется повышением урожайности и сахаристости свеклы. Обнаружено, что имеющиеся природно-климатические резервы до сих пор не реализованы в полной мере. Решение насущных проблем свеклосахарного производства требует повышения эффективности управления на основе внедрения специальных программ стабилизации и развития.

Ключевые слова: свеклосахарное производство, управление, программы стабилизации, программы развития, регулирующие меры.

THE ROLE OF PROGRAMS OF STABILIZATION AND DEVELOPMENT IN THE EFFECTIVE MANAGEMENT OF SUGAR PRODUCTION

Prib K.

In article approaches to the implementation of programs of stabilization and development, and their role in the effective management of sugar beet production. There are analyze of state

and dynamics of the work the sugar beet subcomplex. It has been established that production of sugar beet in the past two decades characterized by intensification, in which reducing acreage is offset in elevated yields and sugar content of beets. At the same time, it found that the available natural-climate reserves still not used fully realized. Sugar production decreased, gradually destroyed the material and technical base of the sugar industry, the relationship between producers and processors of root crops are imperfect, the domestic market is not protected. Solutions to pressing problems of sugar industry needs to increase management efficiency through the introduction of special programs for stabilization and development. Stabilization programs should be aimed at preserving the existing production facilities, volumes and directions of sugar producers, avoiding excessive immobilization means to prevent financial losses. Development programs should be introduced for the renewal and modernization of the production apparatus, the implementation of new large-scale investment projects, dissemination of innovation and improvement of modern technologies for processing sugar beet and sugar production, the output of domestic producers to international markets. The implementation of specific programs should be based on a set of regulatory measures, in particular the granting of credit, customs and tariff support, tax optimization, development of investment and innovation.

Keywords: *beet-sugar production, management, program of the stabilization, program of the development, measures of regulatory.*

Постановка проблеми. Розвиток цукробурякового виробництва відіграє вагомую роль у досягненні продовольчої безпеки держави, стабільному й ефективному функціонуванні суміжних галузей, відбивається на роботі усієї аграрної економіки. Проте, в умовах сучасних соціально-економічних тенденцій такий розвиток ускладнений впливом низки дестабілізаційних процесів, що унеможливають повноцінний відтворювальний процес, обумовлюють економічну неефективність виробництва, призводять до розбалансованості функціонування основних галузей цукробурякового підкомплексу, порушують організаційно-економічні відносини та міжгосподарські зв'язки між ними. Тому нагальною стала потреба щодо розробки і впровадження спеціальних стабілізаційних програм в галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на значимість цукробурякового виробництва в аграрній економіці України питання щодо напрямів і механізмів його подальшого розвитку поглиблено вивчала ціла когорта вітчизняних науковців. Серед них С. В. Брік, С. М. Валявський, О. І. Гуторов, А. В. Єремєєва, О. В. Ковальова, М. Ю. Коденська, В. В. Макогон, А. В. Найда, О. В. Олійник, Л. М. Пархоменко, П. Т. Саблук, С. А. Стасіневич, О. П. Хаєцька та інші [1–8].

Проте, незважаючи на широке висвітлення проблем товаровиробників та функціонування ринку цукру в науковій літературі, питання щодо забезпечення програмно-цільового підходу до ефективного управління розвитком цукробурякового виробництва залишаються недостатньо вивченими.

Виходячи з вищевикладеного, **метою статті** стало обґрунтування засад розробки і реалізації стабілізаційних програм як важливого інструменту управління цукробуряковим виробництвом, що сприятиме ефективному функціонуванню та подальшому розвитку галузі.

Основні результати дослідження. Виробництво цукру розвинене у багатьох країнах

світу, серед яких провідні позиції посідають Бразилія, Індія, Китай, країни ЄС, Таїланд. Значна частка цукру виробляється з тростини, вирізняється порівняно низькою собівартістю, а відповідно й ціною. В Україні натомість традиційно розвинене виробництво білого бурякового цукру, що є більш дорогим. Тому вітчизняна промисловість виробляє лише близько 1 % сукупного світового обсягу цукру.

Процес скорочення обсягів вирощування цукрових буряків та виробництва цукру в Україні започаткувався наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. Так, як видно з табл. 1, порівняно з 1990 р. нині посівні площі скоротилися у 5 разів і у 2014 р. сягнули 331 тис. га. Водночас, за даними Державної служби статистики України [9], урожайність цукрових буряків значно зросла, хоча й досі не сягнула того рівня, який дозволяють отримати вітчизняні природно-кліматичні умови. Доволі високою є цукристість буряків, яка здебільшого дещо перевищує базисних 16 %.

Таблиця 1. Основні показники, що характеризують динаміку розвитку буряківництва*

Показники	Роки					2014 р. в % до	
	1990	2000	2010	2013	2014	1990 р.	2013 р.
Посівні площі, тис. га	1607	856	501	280	331	20,60	118,21
Виробництво, тис. т	44264	13199	13749	10789	15734	35,55	145,83
Урожайність, ц/га	276	177	279	399	477	172,83	119,55
Рентабельність, %	29,5	6,1	16,7	2,7	17,9	–	–

*Джерело: за даними Державної служби статистики України [9].

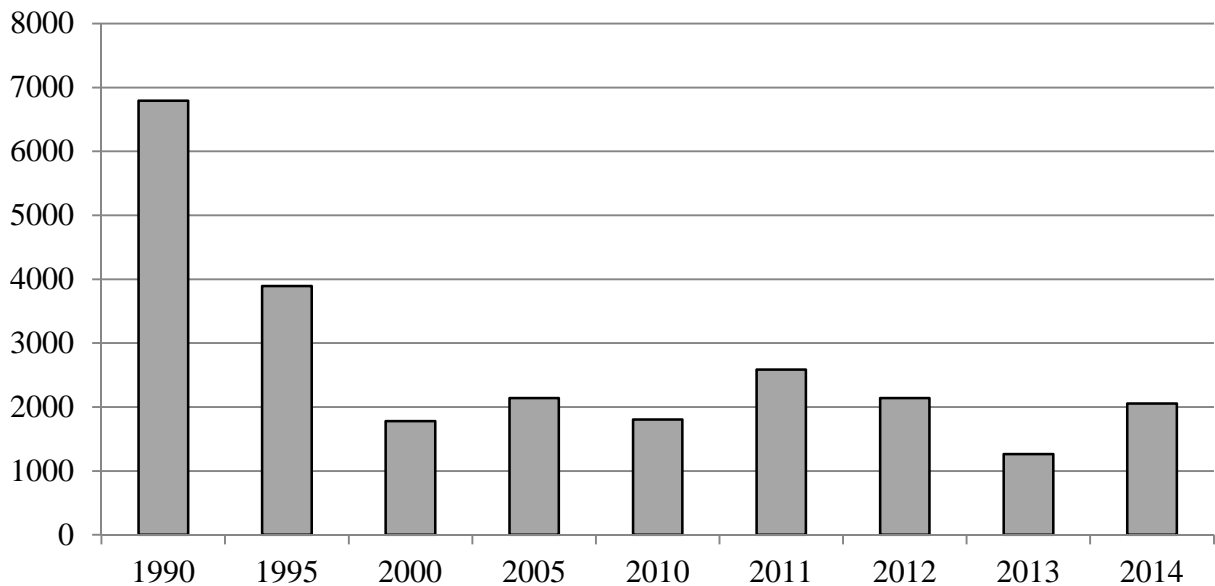
Хоча порівняно з іншими галузями рослинництва прибутковість вирощування цукрових буряків більш мінлива і має схильність до значних коливань у динаміці, упродовж 2008 – 2014 рр. вона набула тенденції до зростання й становить в середньому близько 15 – 16 % річних.

Внаслідок впливу багатьох чинників як виробничо-господарського, так і комерційного характеру, глобалістичних процесів, вступу України до СОТ, кон'юнктурних коливань на світових ринках, зміни зовнішньоекономічних зв'язків та тенденцій споживання всередині країни упродовж 1990-х рр. виробництво цукру істотно скоротилося й упродовж останніх 13-14 років колиалося в межах 1262 – 2592 тис. т. (рис. 1). Якщо у 1990 р. в Україні працювали 192 цукрові заводи із загальною потужністю переробки цукрових буряків 510 тис.т/добу, то нині фактично діяльність веде лише 38 підприємств з сукупною виробничою потужністю 137 тис.т/добу.

Незважаючи на окремі позитивні тенденції, як то інтенсифікацію вирощування цукрових буряків, у вітчизняному цукробуряковому виробництві існує багато проблем. Перш за усе вони пов'язані із розповсюдженою схемою переробки значної частини коренеплодів на давальницьких умовах, викривленням ефективності діяльності різних ланок цукробурякового підкомплексу внаслідок недобросовісної діяльності вертикально-інтегрованих структур, руйнуванням матеріально-технічної бази цукрової промисловості, недосконалістю й непослідовністю дії експортно-імпортних механізмів на ринку цукру, внаслідок чого зростає імпорт цукровмісної продукції, обумовлюються сезонні цінові коливання, а вітчизняні товаровиробники почасти змушені вдаватися до демпінгу.

Вирішення цих проблем в ефективному управлінні цукробуряковим виробництвом має

носити комплексний і послідовний характер та здійснюватися на засадах запровадження спеціальних галузевих програм. Загалом програми залежно від кон'юнктури ринку, ситуації в галузі, макроекономічної стабільності мають поділятися на програми стабілізації та програми розвитку.

Рис. 1. Динаміка виробництва цукру в Україні, тис. т

Стабілізаційні програми мають запроваджуватися в умовах соціально-економічної нестабільності та розповсюдження фінансово-економічних криз, спрямовуватися на збереження наявного виробничого апарату, обсягів і напрямів діяльності цукровиробників, недопущення надмірної іммобілізації коштів, запобігання фінансових втрат. Їх об'єктами мають ставати найбільш вразливі сегменти цукробурякового підкомплексу, а завданнями: підтримування платоспроможності господарюючих суб'єктів; допомога у фінансовому забезпеченні операційних витрат поточної діяльності; підтримка реалізації екологічних і інших найбільш термінових заходів; допомога у завершенні стратегічно важливих проєктів; забезпечення збереження виробничого апарату і господарського потенціалу.

На відміну від попередніх, програми розвитку мають запроваджуватися в умовах макроекономічної стабільності та у фазах економічного піднесення, спрямовуватися на оновлення та модернізацію виробничого апарату, впровадження нових широкомасштабних інвестиційних проєктів, поширення інновацій, удосконалення сучасних технологій переробки цукрових буряків та виробництва цукру, виведення вітчизняних товаровиробників на міжнародні ринки тощо.

Залежно від цілей і завдань, реалізацію програм стабілізації і розвитку необхідно запроваджувати за допомогою комплексу регулюючих заходів, зокрема надання кредитної, цінової, митно-тарифної підтримки, оптимізації оподаткування, розвитку інвестицій і інновацій.

Кредитна підтримка має забезпечувати здешевлення для товаровиробників кредитних ресурсів та у програмах стабілізації спрямовуватися на завершення раніше впроваджених проєктів, підтримку платоспроможності і здійснення інших найбільш термінових витрат, а у

програмах розвитку – сприяти реалізації нових інноваційно-інвестиційних проектів. Непряме регулювання цін може запроваджуватися у виключних випадках та спрямовуватися на усунення цінових диспаритетів внаслідок недобросовісної діяльності вертикально-інтегрованих структур на окремих ринкових диспропорцій. Регулювання експортно-імпорتنних операцій має ґрунтуватися на максимально можливому дотриманні інтересів вітчизняних товаровиробників з урахуванням міжнародних договорів держави. Зміни податкового поля мають оптимізувати оподаткування з метою стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, а також збільшення обсягу оборотних коштів та поліпшення платоспроможності господарюючих суб'єктів.

Спеціальні програми повинні містити такі структурні елементи, як цільову установку, термін впровадження, напрями реалізації, оціночну потребу у фінансуванні, джерела і обсяги фінансування, об'єкти регулюючого впливу, комплекс стабілізуючих заходів, взаємозв'язки зі спеціальними програмами в інших сферах економіки, суб'єкти реалізації програми, очікувані результати. Саме такий підхід дозволить забезпечити ефективне управління розвитком цукробурякового виробництва в державі.

Висновки. Незважаючи на певні позитивні зрушення у цукробуряковому виробництві нині є багато невирішених проблем, пов'язаних із поширенням схем переробки на давальницьких умовах, недобросовісною діяльністю вертикально-інтегрованих структур, руйнуванням матеріально-технічної бази цукрової промисловості, недосконалістю й непослідовністю державної політики тощо. Вирішення цих проблем можливе лише на засадах запровадження спеціальних галузевих програм стабілізації та розвитку. Метою стабілізаційних програм має стати збереження наявного виробничого апарату, обсягів і напрямів діяльності цукровиробників, недопущення надмірної імобілізації коштів, запобігання фінансових втрат. Програми розвитку в свою чергу повинні спрямовуватися на оновлення та модернізацію виробничого апарату, впровадження нових широкомасштабних інвестиційних проектів, поширення інновацій, удосконалення сучасних технологій переробки цукрових буряків та виробництва цукру, виведення вітчизняних товаровиробників на міжнародні ринки тощо. В якості основних інструментів реалізації програм доцільно використовувати комплекс регулюючих заходів – надання кредитної, цінової, митно-тарифної підтримки, оптимізації оподаткування, розвитку інвестицій і інновацій, що дозволить забезпечити ефективне управління розвитком цукробурякового виробництва.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку полягають у тому, що реалізація спеціальних програм задля ефективного управління цукробуряковим виробництвом потребує напрацювань щодо формування ефективного механізму фінансування, запровадження дієвих засобів контролю, раціональної системи моніторингу тощо.

1. *Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку : [монографія] / П. Т. Саблук [та ін.] ; ред. П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська. - К. : ННЦ ІАЕ, 2007.*

2. *Коденська М. Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки / М. Ю. Коденська, А. В. Єремєєва // Економіка АПК. - 2013. - № 6.*

3. *Гуторов О. І. Теоретико-методичні основи формування та функціонування*

економічного механізму ефективного виробництва цукрових буряків / О. І. Гуторов, О. В. Ковальова. – Х. : ХНАУ, 2010.

4. Управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва : [монографія] / А. В. Найда [та ін.]. - О. : Лерадрук, 2013.

5. Олійник О. В. Економіко-енергетична ефективність інтенсифікації виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах : [монографія] / О. В. Олійник, В. В. Макогон, С. В. Брік. - Харків : Підручник НТУ "ХПІ", 2014.

6. Пархоменко Л. М. Виробництво цукру в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення / Л. М. Пархоменко // Економіка та управління АПК. - 2012. - Вип. 8.

7. Стасіневич С. А. Ринок цукру: стан і перспективи України та світу / С. А. Стасіневич, С. М. Валявський // Економічний простір. - 2014. - № 91.

8. Хаєцька О. П. Підвищення конкурентоспроможності продукції цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 2(4).

9. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.